

La temible impunitat de la policia colombiana

Hernando Valencia (Pereira, 1949), doctorat en dret per Yale, professor de la Universitat Nacional de Colòmbia, és ara professor visitant de la universitat espanyola Carlos III. Fins al setembre del 1995 delegat de Drets Humans de la Procuradoria General de Colòmbia, fou amenaçat de mort per haver sancionat un coronel i un sergent que havien violat els drets humans.

El seu cas és paradigmàtic a Colòmbia. Des de la Procuradoria, una espècie de fiscalia disciplinària de l'administració, independent dels òrgans de l'estat, va "atrevir-se" a acusar un coronel. Mai fins llavors cap fiscal no havia arribat tan amunt en l'escalafó militar a l'hora de proposar una sanció. Però la mentalitat de la impunitat, tan estesa a Colòmbia, sobretot entre els sectors poderosos del país, va generar una infinitat de pressions i d'amenaçes de mort contra Hernando Valencia Villa. Aprofitant la invitació del govern espanyol, va anar a Madrid el setembre de l'any passat.

—Com va arribar a una situació tan perillosa?

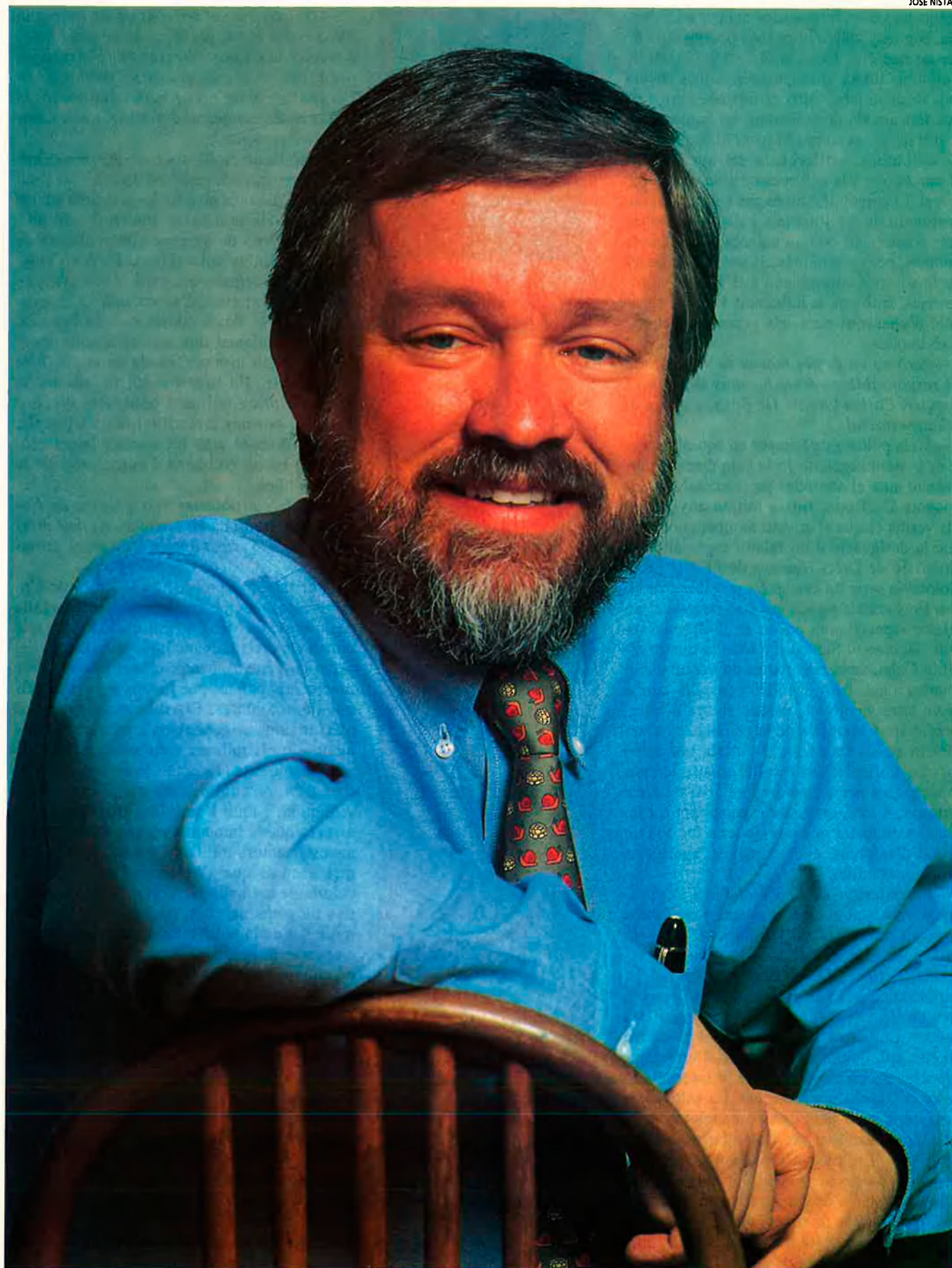
—Com a procurador delegat pels Drets Humans jo tenia la responsabilitat legal d'investigar els funcionaris públics, tots per violacions greus dels drets humans. Tenia competència per a investigar els casos de desaparició forçada, matances, genocidis i tortures. I entre els molts processos que vaig tenir a càrrec durant quasi dos anys, de l'octubre del 1993 a l'agost del 1995, en l'exercici d'aquesta responsabilitat, hi va haver el cas de la desaparició forçada i de l'execució extrajudicial de Nydia Erika Bautista de Arellano, una militant de l'M-19, raptada, aparentment torturada, i assassinada per un grup d'individus vinculat a l'exèrcit l'any 1990. El fet és que després d'una investigació llarga, acurada, en la qual es van seguir tots i cadascun dels procediments que marca la llei, bo i respectant totes les garanties dels militars investigats, sobre la base de proves molt serioses, vam arribar a la convicció molt fonamentada que el coronel Velandia i el sergent Ortega s'havien involucrat en aquesta desaparició i execució extrajudicial. Després d'haver-los escoltat en judici vam arribar a la conclusió que el coronel i el sergent havien incorregut en una gravíssima falta disciplinària per haver-se involucrat en aquesta desaparició forçada i execució extrajudicial. Amb aquesta convicció la meua oficina va imposar la sanció que podíem i devíem imposar-los en aquell moment: la destitució o separació absoluta del servei.

—Quina va ser la reacció dels militars?

—Ja des de l'última part de la investigació disciplinària, els dos implicats van desplegar una defensa molt agressiva a través dels seus advocats. Però, és clar, quan es va expedir la sanció, per mitjà de la Procuradoria General de la Nació, que els destituïa absolutament dels càrrecs i de la carrera militar, la seva defensa es va convertir en més agressiva contra mi, de tal manera que en poques setmanes vaig ser objecte d'unes quantes denúncies penals, de queixes disciplinàries i de recusacions, i en general de múltiples pressions amb el propòsit no solament de separar-me del coneixement del cas, sinó de desqualificar-me. A sobre, un seguit d'esdeveniments van generar un clima molt perillós per a mi. Es va esbombar, també en aquest moment, l'escàndol dels diners del narcotràfic en la campanya presidencial, cosa que es va traduir en la caiguda del ministre de Defensa, Fernando Botero, la persona que havia de fer efectiva la sanció de destitució imposada per la Procuradoria contra aquests dos militars. Es va formar un clima de debilitat institucional que es va traduir en una condecoració del govern al general Velandia, just quan la sanció de la Procuradoria contra ell ja havia estat adoptada i seguia el tràmit d'aplicació. Tot això em va indicar d'una manera molt evident que hi havia una cacera, una operació contra mi, i que jo no tenia garanties, ni per a continuar fent la meua feina com a procurador dels Drets Humans, ni per a preservar la meua seguretat i la de la meua família. Després d'alguna consulta, amb la protecció del govern espanyol, vaig sortir del país l'1 de setembre de l'any passat i des de llavors faig de professor visitant a Espanya. Arran de la meua sortida, el govern colombià va aplicar la sanció de destitució contra el general Velandia i contra l'altre funcionari.

—Entre la pressió internacional pel narcotràfic i per les violacions dels drets humans fins on pot arribar el govern de Samper?

—És evident que quan es reescalfi la qüestió dels drets humans, cosa que ha d'ocórrer molt aviat, dins de poques setmanes, perquè és a punt d'obrir-se la sessió sobre Colòmbia de la Comissió de Drets Humans de l'ONU a Ginebra. En aquesta sessió tornarà a sortir la

designació d'un relator especial per a Colòmbia, enguany amb moltes més possibilitats de reeixir que mai. Quan això ocorri, la crisi de Colòmbia tindrà unes característiques encara més dramàtiques. Però el fet més curiós és que fins ara els drets humans no hagin aconseguit de posar contra la paret el règim polític colombià, a diferència del que han fet el narcotràfic i la corrupció. Hi ha una doble moral. El narcotràfic no és pas tan greu ni tan destructiu de les llibertats i de les garanties dels colombians com la vulneració dels drets humans, però afecta més els sectors de poder de la societat colombiana i el govern nord-americà, amb tota la influència i tota la capacitat d'alterar el curs dels procediments que això implica.

—Però no tot és per manca de sensibilitat. El responsable en drets humans del govern Samper, Carlos Vicente De Roux, s'oposa al relator especial...

—Sí, la política de Samper en aquest aspecte és bastant negativa. Jo la vaig discutir llargament amb el conseller presidencial, Carlos Vicente De Roux, fins a mitjan any passat i la veritat és que el govern Samper considera que la designació d'un relator especial de la Comissió de Drets Humans de l'ONU per a Colòmbia seria un càstig. És possible que ho fos. Fins ara els països que han necessitat un relator especial eren països de molt mala reputació, com el Salvador durant la guerra civil, o Cuba, veritables pàries de la comunitat internacional. Però el relator especial també té un altre significat. És una figura d'intervenció ètica i política de la comunitat humana en societats en les quals les institucions normals han resultat insuficients o inadequades per a resoldre una crisi de drets humans. A més, el relator especial pot ser un gran coordinador que pot ajudar a fer que un seguit d'esforços, avui dispersos, s'articulin i funcionin millor.

—Totes les ONG, de Colòmbia i de fora, consideren que el relator especial és l'única solució que té la violència que afligeix Colòmbia. Comparteix aquesta opinió?

—Sí. Però les ONG només tenen raó en part. Comparteixo en gran mesura la perspectiva de les ONG sobre la crisi humanitària que viu Colòmbia, però crec que el problema no es resol ni amb la designació d'un relator especial ni, en general, amb la intervenció de la comunitat internacional. La solució de fons de la crisi dels drets humans tan greu i tan complexa que viu Colòmbia està en el propi país. I té molt a veure amb la reconstrucció del sistema judicial. És a dir, l'única veritable solució de fons, més o menys definitiva, de la crisi de drets humans que afecta Colòmbia ha de ser una solució judicial, amb l'aclariment i el càstig de dret dels crims.

“La solució de fons de la crisi dels drets humans tan greu i tan complexa que viu Colòmbia està en el propi país. I té molt a veure amb la reconstrucció del sistema judicial.”

—La violència pot ser molt difusa a Colòmbia, però a la cúpula dirigent de les Forces Armades hi ha generals com Harold Bedoya, per exemple, que és acusat de participar en l'organització de grups paramilitars com la Triple A. Es complica d'arribar a sancionar aquestes persones?

—Això és un problema molt dur, molt difícil de plantejar i de resoldre. Jo crec que l'elit civil de Colòmbia no s'ha encarat amb aquest problema. Hi ha d'haver una renovació profunda i seriosa de quadres i de polítiques de la força pública colombiana. Però no solament per a depurar els caps involucrats en crims i arbitriats, d'acord amb les investigacions de la Procuradoria o de la Fiscalia, sinó per a adoptar una actitud absolutament diferent, molt més civilitzada en el conflicte armat intern. En aquest sentit fa falta molta més disciplina militar i policíaca, d'acord amb les normes constitucionals i penals, i també d'acord amb les normes internacionals. Hi ha un problema d'autocontrol de la força pública.

—Un dels problemes més grossos de Colòmbia, sobretot quant a violacions dels drets humans, és la impunitat de les Forces Armades, oi?

—Per mi és el problema número u de Colòmbia en matèria de drets humans: la falta de control i de càstig de tots els individus que violen els drets humans i que se salten la llei penal en general, i molt específicament dels funcionaris públics que incorren en aquest tipus de conductes. Els funcionaris públics més proclius a incórrer en aquest comportament són els militars i els policies, perquè són ells qui estan en contacte amb els problemes d'ordre públic, amb els fenòmens de violència, i amb l'activitat guerrillera. De manera que la impunitat resulta dramàtica en aquests sectors militars i policíacs. La cosa més greu és que s'ha format una mena de cultura de la impunitat molt estesa en els sectors dirigents del país, no sols en els sectors militars i de la policia, sinó també en l'àmbit empresarial, polític i fins i tot en els mitjans de comunicació. De tal manera que quan intentes sancionar un crim, particularment en un cas que involucri un alt funcionari o un alt oficial, la reacció corporativa de tots aquests sectors dirigents és tan virulenta i tan agressiva que passa el que em va passar a mi.

—En el cas del general Harold Bedoya, acusat de violacions greus dels drets humans, no hi ha hagut cap investigació de la Procuradoria o de la Fiscalia?

—Fins ara aquest general ha estat objecte de diverses acusacions a la Procuradoria, però cap no s'ha convertit en una investigació pròpiament dita. Circulen entre la comunitat de drets humans de Colòmbia moltes

crítiques i molt dures contra aquest funcionari, però fins avui no s'ha aconseguit de provar processalment ni en cap investigació disciplinària o penal cap arbitrariedad greu que se li pugui imputar. Pràcticament cap de les acusacions contra militars i policies per participació o instigació de grups paramilitars no ha prosperat, perquè hi ha uns problemes probatoris infernals.

—*Pel que fa a la guerrilla, el govern Samper ha obert la negociació?*

—Una de les paradoxes més dures de l'actual crisi colombiana és aquesta: cap president com Samper no havia manifestat tanta sensibilitat social i política pel problema de la pau i pel problema de les violacions dels drets humans. De fet, el primer any de l'administració Samper, la gestió va ser molt més positiva en realitzacions i progressos en matèria de drets humans i en matèria de pau que no, probablement, en el dos governs anteriors. Els progressos han estat puntuals i insuficients, però molt estimulants. Vam aconseguir coses que mai abans no s'havien fet a Colòmbia, com per exemple fer seure a la mateixa taula militars, policies, organismes de control i vigilància de l'estat, govern, església, ONG, per discutir per primera volta, d'una manera molt franca, les nostres percepcions dels drets humans. I encara que no es van aclarir tots els dubtes ni es van resoldre totes les discrepàncies, sí que hi va haver un intercanvi molt directe, molt obert, molt franc, que no s'havia donat abans. Es va crear una Comissió de Drets Humans de caràcter mixt, amb participació de tots aquests sectors, que va aconseguir de ventilar molts afers durant l'any i poc que va funcionar. Però, desafortunadament, l'escàndol del govern, a partir del juny-juliol de l'any passat, amb totes les seves seqüeles, ha tingut una espècie d'efecte d'inhibició de tots els esforços que s'anaven realitzant. Jo crec que aquests darrers mesos hem deixat d'avançar, i que per tant hem anat endarrere.

—*Es pot dir que, encara que l'escàndol dels narcodòlars sigui cert, ha esclatat en aquest moment pels canvis que operava Samper? Ni que tot sigui veritat, no es tracta més aviat de fer-ne un cap de turc?*

—Sí, encara que sigui veritat. Són dues coses que cal distingir. És probable, i n'hi ha indicis molt greus, que el govern de Samper es trobi compromès en delictes de corrupció i d'enriquiment il·lícit com es diu, però tam-

—**Va rebre amenaces de mort explícites?**

—**Sí, fins i tot tenia protecció i escorta. Però com es ben conegut, aquestes mesures de seguretat no són garantia de protecció efectiva. Aleshores vaig decidir que la cosa més convenient era de sortir del país un temps.**

bé és cert que aquest govern s'havia compromès en una nova política de drets humans molt esperançadora. I de moment aquesta política ha quedat suspesa.

—*I és per això que Samper s'ha inclinat pels sectors de la dreta i pels militars, per salvar-se a si mateix?*

—És probable, però jo ho diria d'una altra manera. Els sectors que donen suport al govern en aquest moment no són els més interessats pels drets humans, una cosa tràgica per als colombians.

—*Quina solució proposa per a aquests grups paramilitars? També una solució judicial i en cap cas una solució negociada?*

—Sí. No estic d'acord a negociar en termes polítics amb els grups paramilitars, perquè seria donar-los tractament de delinqüents polítics, d'insurgents. En aquest sentit el que trobem a faltar a Colòmbia és justament

més autoritat, més energia de l'estat contra els grups paramilitars. L'estat colombià no ha perseguit ni persegueix aquests grups amb l'energia i la decisió que hi hauria d'aplicar. L'estat sembla molt més preocupat pels narcotraficants, per unes raons, i amb els guerrillers, per unes altres raons, que no pas amb els paramilitars.

—*Són notables les diferències entre la Fiscalia de l'estat i la Procuradoria, una agència independent però amb poder de control sobre els funcionaris?*

—Sí. A la pràctica en molts dels casos de violació dels drets humans esdevinguts a Colòmbia aquests darrers anys, les úniques sancions imposades són les de la Procuradoria. És a dir que són purament administratives o disciplinàries, perquè no hi ha hagut sancions penals. Poden coincidir en el mateix cas, no hi ha cap incompatibilitat legal, però a la pràctica això no passa quasi mai perquè la justícia penal no realitza la seva feina. La impunitat policíaca arriba al 97%. És escandalós.

—*El problema greu està doncs en la Fiscalia?*

—És clar, la Fiscalia de l'estat fa la seva feina, investiga i acusa, però són els jutges qui no prenen decisions. En part per corrupció, en part per pobresa, la ciutadania no hi col·labora. Hi ha molta por, molta intimidació. És un cercle viciós immens.

Oriol Cortacans